

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

**ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА
ОРГАНИЗАЦИЈЕ, НАДЛЕЖНОСТИ И
НАЧИНА РАДА БИА**

дипломски рад

Ментор:

Проф. др Младен Милошевић

Студент:

Борис Милошевић 186/17

Београд, 2021.

ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ОРГАНИЗАЦИЈЕ, НАДЛЕЖНОСТИ И НАЧИНА РАДА БИА-е

Сажетак

Национални систем безбедности је форма организовања и функционисања државе и друштва у спровођењу превентивних, репресивних и санационих мера и радњи којима се референтне националне вредности и интереси остварују, унапређују, омогућава се њихово уживање и штите се од безбедносних изазова, ризика и претњи, односно ревитализују уколико су угрожени. Обавештајне и безбедносне службе развијале су се упоредо са развојем државе. Настанак националних држава, развој апсолутне монархије, капитализма и поделе власти створио је организационе и политичке услове за развој обавештајних и безбедносних служби. Овај завршни рад се бави анализом законске регулативе која се односи на организацију, надлежности и начин рада Безбедносно-информативне агенције. У раду ће бити приказани и анализирани нормативни акти којима се уређује ова област.

Кључне речи: Безбедносно информативна агенција, надлежности, начин рада, организација, закон, регулатива.

LEGAL REGULATIONS OF THE ORGANIZATION, JURISDICTION AND METHOD OF WORK OF BIA

Abstract

The national security system organizes and functions the state and society in the implementation of preventive, repressive and remedial measures and workers who refer to national values and are interested, which also endangers them. Intelligence and security services have developed in parallel with the development of the state. The emergence of nation-states, the development of absolute monarchy, capitalism and the division of power created organizational and political conditions for the development of intelligence and security services. This final paper deals with the analysis of legal regulations related to the organization, competencies and manner of work of the Security Intelligence Agency. The paper will present and analyze the normative acts governing this area

Key words: Security Intelligence Agency, competencies, manner of work, organization, law, regulations.

1. САДРЖАЈ:

1. САДРЖАЈ:.....	1
1. УВОД.....	2
2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ И ФУНКЦИЈЕ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У РС.....	4
2.1 Функције служби безбедности у Републици Србији	5
3. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У РС.....	7
4. БЕЗБЕДНОСНО-ИНФОРМАТИВНА АГЕНЦИЈА (БИА)	11
5. ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА БЕЗБЕДНОСНО-ИНФОРМАТИВНЕ АГЕНЦИЈЕ	14
5.1 Закон о Безбедносно-информативној агенцији.....	16
5.2 Надлежности БИА-е	18
5.3 Организација и начин рада БИА-е	19
6. ЗАКЉУЧАК.....	22
ЛИТЕРАТУРА	23

1. УВОД

У настојању да што ефикасније заштите виталне националне и државне вредности и интересе у хаотичним међународним односима, али и унутрашњи поредак и безбедност од тзв. унутрашњег непријатеља, државе у оквиру својих система безбедности формирају специјализоване безбедносне службе. Међу њима се свакако издвајају обавештајне и безбедносне службе, као најелитнији субјекти безбедности. Оне су надлежне да врше обавештајну и безбедносну делатност у оквиру извесног безбедносно-обавештајног система, који је један од подсистема националног система безбедности. Такође, надлежне су да прикупљају, обрађују, достављају и тумаче податке који су највишим политичким одлучиоцима неопходни за ваљано вођење државне политике.

Свака модерна, демократска, легална и легитимна власт треба да буде усклађена са стварним потребама грађана и интересима грађана које представља. Управо из тог разлога, неопходно је да модерне демократије створе адекватан правни оквир контроле у систему поделе власти, у коме се власти међусобно прожимају и контролишу, а потом контролишу систем безбедности и његове субјекте. То је најсигурнији начин за развој демократије, слободног друштва и заштите људских права.

Од када постоје, службе безбедности обавијене су велом тајне. То је и данас једно од главних начела које ове службе користе у свом раду. Али, ако узмемо у обзир да је основни задатак служби безбедности обезбеђивање демократског поретка, грађани од ових служби с правом очекују транспарентност у раду. Наравно, у складу са безбедносним изазовима, претњама и ризицима са којима се суочава, свака држава сама за себе одређује праву меру јавности ових служби. Ипак, данас постоје одређени стандарди и решења која свака држава мора да испуни да би била демократска. Службе безбедности морају да обезбеде поштовање начела јавности и омогуће слободан приступ информацијама, као и да своју делатност, организацију и начин рада уреде у складу са законским оквиром.

Рад је подељен на шест главних целина, па поред увода и закључка има још четири главна поглавља. У првом поглављу биће речи о појмовном одређењу и функцијама служби безбедности у Републици Србији, док ће у другом бити речи о историјском развоју служби безбедности у Републици Србији. Преостала два поглавља ће бити посвећена

Безбедносно-информативној агенцији, односно анализи најзначајнијих правних прописа којима је уређен њен рад, као и о организацији и надлежностима Безбедносно-информативне агенције.

Основна хипотеза у овом раду била би да је законодавни оквир најважнији правни основ за устројство и успешно функционисање служби безбедности у Републици Србији, а самим тим и Безбедносно-информативне агенције.

Главни циљ овог завршног рада јесте да укаже на значај нормативног уређења организације, надлежности и начина рада Безбедносно-информативне агенције.

Током израде завршног рада коришћена је доступна научна и стручна литература, одређена правна акта (Устав, стратегије, закони и подзаконска акта), која директно или индиректно регулишу одређене аспекте рада Безбедносно-информативне агенције..

2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ И ФУНКЦИЈЕ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У РС

Безбедносно-обавештајни систем обједињава све обавештајне и безбедносне организације и институције, средства и методе које они примењују у обавештајном раду, механизме координације и контроле над њима, као и пратећу законску регулативу у тој области. Обавештајно-безбедносне службе, дакле, међу најодговорнијим су за функционисање система безбедности у земљи.

У свакој земљи безбедносно-обавештајне службе представљају један од најважнијих актера у систему националне безбедности. Под службама безбедности подразумевају се специјализоване цивилне и војне организације са безбедносно-обавештајном функцијом, које се оснивају унутар државног апарата власти и оне су под контролом Владе. Основни задатак ових служби је да највишим државним органима пружају благовремене релевантне и прецизне информације из домена својих надлежности, али и да својим оперативним активностима штите уставни поредак и највитаљније вредности државе и друштва, у целини, од нартаја обавештајних служби других држава, као и делатности организованих криминалних и терористичких група. На основу законских овлашћења службе безбедности прикупљају податке из јавних (отворених) извора, али и путем тајних метода, техника и средстава (Стајић и Лазић, 2015, стр. 191-198).

Када је реч о појмовном одређењу и дефинисању, постоје бројне дефиниције које се тичу обавештајно-безбедносног система. Због великог броја различитих дефиниција, у теорији и пракси постоји и прави се разлика између безбедносних и обавештајних функција служби.

Када говоримо о обавештајној служби офанзивног типа онда се мисли на организацију државног апарата која на територији неке друге државе користећи одређена средства и методе прикупља податке доступне уском кругу људи и то, пре свега, податке о њеним институцијама и појединцима, а за потребе предузимања било политичких, војно-економских и других становишта од стране руководства државе којој она припада (Стајић и Лазић, 2015, стр. 187-188)

Безбедносно-обавештајни систем обједињава све обавештајне и безбедносне организације и институције, средства и методе које они

примењују у обавештајном раду, механизме координације и контроле над њима, као и пратећу законску регулативу у тој области. Обавештајно - безбедносне службе, дакле, најодговорније су за функционисање система безбедности у земљи. Таква је ситуација и у Републици Србији где обавештајно-безбедносни апарат обједињује све полуге моћи у земљи, а у циљу превентивног деловања и заштите виталних националних интереса и безбедности грађана.

Поред поделе на обавештајне и безбедносне, постоји подела служби безбедности на централну и ресорне.

Централна служба има универзални карактер, стратегијског је значаја и заузима водеће место у оквиру безбедносно-обавештајног система и њена намена је да врши обавештајну обраду других земаља и да спроводи тајне акције на највишем нивоу из домена политичке, војне, економске и дипломатске стратегије, дакле њена област деловања је веома широко постављена (Стајић, 2015, стр. 224).

Ресорне службе део су појединих државних ресораи прикупљају податке од значаја за ресор коме припадају па отуда их називамо ресорним службама. Најчешће се јављају у оквиру ресора одбране, ресора спољних и унутрашњих послова и слично (Стајић, 2015, стр. 225).

2.1 Функције служби безбедности у Републици Србији

Услед константне промене безбедносног окружења, те сталног усложњавања безбедносних изазова и претњи мењају се и подручја истраживања и развоја, као и области деловања међу функцијама безбедности, које се стално увећавају. Тако се безбедност сада посматра са:

- 1) економског аспекта, где уколико економија није одржива онда је и безбедност угрожена,
- 2) политичког, где је заштићеност државе од свих спољашњих и унутрашњих претњи приоритет,
- 3) затим организационог, где је безбедност гарант организације у држави,
- 4) социолошки аспект, при чему безбедност спречава појаву негативних друштвених појава и

- 5) 5) еколошки аспект, где је све значајнија заштита животне средине као предуслов људског развоја (Михајловић, 2017, стр. 172).

Функција служби безбедности је свеобухватна, због чега ју је тешко дефинисати и подразумева превенцију на свим пољима људске делатности и у свим временским раздобљима. Субјекти и снаге функције безбедности су сви државни органи, цивилно друштво, медији, финансијске и царинске институције, образовно васпитне установе и грађани. Да би се правовремено реаговало и успешно спречила појава угрожавања безбедности друштво формира безбедносно - обавештајни систем који врши анализу и процену угрожавања безбедности виталних друштвених вредности и планира предузимање превентивних мера (Михајловић, 2017, стр. 173).

Службе безбедности и обавештајне службе, иако нису једине у систему јавне управе које остварују функцију безбедности и заштите виталних интереса, ипак се ради о специјализованим установама, које на неки начин, обједињују делокруг обавештајно - безбедносног деловања.

Безбедносно-обавештајни систем представља прописима дефинисан делокруг надлежности и међусобних права свих обавештајних и безбедносних служби и других државних установа које су надлежне да прикупљају, процењују и достављају обавештајне податке, као и да извршавају друге захтеве који се пред њих поставе (Милошевић, 2001, стр. 39).

Функције обавештајних служби у држави, конкретно су утврђене у позитивноправним прописима и подразумевају најпре задатке који чине стандардно поље обавештајне делатности:

- прикупљање и анализу информација значајних за националну безбедност, одбрану и заштиту виталних економских, спољнополитичких и других интереса земље и
- достављање таквих информација доносиоцима политичких одлука, органима за спровођење закона и другим надлежним државним органима (Стајић, 2015, стр. 230).

3. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У РС

„Верује се да је обавештајна делатност настала упоредо са настанком државе, а да су се обавештајне и безбедносне службе развиле знатно касније, тек са појавом апсолутне монархије и развојем капиталистичког начина производње. Такође, верује се да први писани доказ о обавештајној делатности потиче из 2000. године пре нове ере и да се налази на глиненој плочици коју су археолози пронашли у источној Сирији“ (Драгишић, 2011, стр. 225).

Прве државе су убрзо схватиле да је неопходно да имају систем обавештавања који би их упозоравао на претње, као и безбедносну структуру која би те претње сузбијала, што представља зачетке стварања обавештајно-безбедносних система. У почетку се то односило на класичне шпијунске активности у непријатељском двору, утврђењу, да би се, затим, развило у планску и организовану активност, без које није могла да се замисли ни једна државничка одлука. Како су се цивилизације развијале, тако се обавештајно-безбедносна делатност усавршавала, добијајући своју научну, методичку и стручну компоненту (Михајловић, 2017, стр. 22).

„Модерно доба донело је обавештајно-безбедносном систему много нових, значајних промена, заокруживши тако једну целину стварања, организације и институционализације службе безбедности у савременом управном систему. Овај процес је у директној вези са јачањем државних институција и успостављањем апсолутистичких монархија у Европи и њиховој сталној међусобној борби за остваривање својих интереса, али и учвршћивању, међу поданицима, своје власти. С тим у вези се оснивају службе безбедности и спољне обавештајне службе“ (Михајловић, 2017, стр. 22).

Када је реч о Републици Србији и првим обавештајно-безбедносним службама у њој, „државно устројство средњевековне Србије било је регулисано обичајним законима, хрисовуљама (повељама), као и преводима византијских грађанских и црквених закона. Прве познате писане повеље српске средњевековне државе датирају из XII века. Најпознатији писани извор који се односи на развој безбедносно-обавештајних структура на територији средњевековне Србије датира из периода владавине цара Стефана Душана Немањића (око 1308. до 1355. године). Тада је усвојен "Закон благовернога цара Стефана", тзв. Душанов законик, као најзначајнији правни акт тог времена, који има важно место у

историјском развоју српског права, организацији државе и регулисању друштвених односа“ (Ђорђевић, 2016, стр. 7).

„Први документ из времена Карађорђа који је представљао предлог за развој цивилних обавештајно-безбедносних активности био је "Начертаније устројства полицајне власти у Београду и по том прочим мјестима Отчествa", од 8. марта 1811. године. У овом документу по први пут се раздвајају послови полиције и послови војске (члан 1.). Успостављена је и функција "начелника полиције" (полицајмајстор), који је био одговоран Попечитељству внатрених дела, а њему су били подређени "ликтори"-помоћници за унутрашњу, спољашњу и поверљиву службу (члан 4.)“ (Ђорђевић, 2016, стр. 9).

Кнез Милош Обреновић је посвећивао је велику пажњу организацији безбедносно-обавештајних активности, које су се спроводиле у два правца: први је имао за циљ обезбеђивање власти од унутрашњих преврата, буна и завера, турске војне агресије на Србију и ушпитања Русије и Аустрије у унутрашње ствари Србије; док је други био усмерен на ред и поредак у земљи Корене данашњих служби безбедности Републике Србије можемо пронаћи и у Краљевини Србији, у којој је 17. октобра 1899. године у оквиру Министарства унутрашњих дела створено Одељење за поверљиве полицијске послове (тајна полиција) (Ђорђевић, 2016, стр. 9-10).

„Решењем министра унутрашњих дела од 23. децембра 1920. године, образовано је Одељење за државну заштиту. Према овом решењу, задатак Одељења био је да "прикупља информације, води надзор и предузима све потребне мере противу свију лица, било наших поданика или странаца, који раде противу интегритета наше земље, који врше пропагандистичку акцију у корист ма које друге државе и на штету наших државних интереса и који су или својим ранијим или својим садашњим држањем у томе погледу сумњиви" (Ђорђевић, 2016, стр. 11).

Од самог почетка Другог светског рата и формирања партизанског покрета, основани су народноослободилачки одбори (НОО), као управна тела у оквиру којих су постојали и органи задужени за ред и безбедност на одређеним територијама. На саветовању у Столицима код Крупња 26. септембра 1941. године, створене су прве обавештајне и контраобавештајне службе, утврђен је систем организације и веза ових органа, а крајем октобра 1941. године именовани су први обавештајни (информативни) официри у штабовима партизанских одреда.

Процес осамостаљивања републичких служби безбедности у односу на савезну Службу безбедности заокружен је Уставом СФРЈ донетим 1974. године. савезна Служба безбедности престаје да постоји 1992. године.

„Војна-обавештајна служба настала је од Другог (обавештајног) одсека који је постојао при Врховном штабу Народноослободилачке војске. Једно време је носила назив Обавештајне управе, да би 2002. године у Закону о службама безбедности СФРЈ била означена као Војна обавештајна служба (ВОС). Друга војна служба безбедности (ВБА) настала је 1946. године од делова ОЗНЕ и била је позната као Контраобавештајна служба Југословенске армије (КОС ЈА и касније ЈНА). Преименована је 1955. године у Управу безбедности, познату као XII управа Генералштаба Југословенске армије“ (Милосављевић и Петровић., 2009, стр. 225).

Након политичких промена и конституисања нове Владе Републике Србије, крајем фебруара 2001. године, поред персоналних долази и до организационих промена у структури Ресора државне безбедности. Новоустројеним Правилником извршене су одређене измене и допуне дотадашње организације и систематизације радних места и формиране нове организационе целине. Нова организација, уз мање измене, задржана је до средине 2002. године и доношења Закона о Безбедносно-информативној агенцији (Закон о Безбедносно-информативној агенцији, „Службени гласник РС“, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – одлука УС, 66/2014 и 36/2018).

Као резултат нових друштвено-политичких околности, промењене природе безбедносних изазова, ризика и претњи и нових стандарда у организовању обављања безбедносно-обавештајних послова, 2002. године установљена је Безбедносно-информативна агенција Републике Србије.

У вођењу кадровске политике, пројектујући пожељан профил припадника националне службе безбедности Републике Србије у првој половини XXI века, поред неких „ванвременских“ квалитета и особина, као што је родољубље и професионализам, Агенција афирмише и неке нове вредности, неопходне за успешно обављање послова из њеног делокруга укључујући високе интелектуалне способности и спремност за учење и усвајање нових знања и вештина.

Војнобезбедносна агенција је контраобавештајна служба Војске Србије, која је настала из Контраобавештајне службе (КОС) Војске Југославије (ВЈ). Реформом служби безбедности извршеном 2002. године КОС је преименована у ВБА и измештена из Управе безбедности Генералштаба

ВЈ, те стављена под директну контролу министра одбране. Тако данас ВБА представља организацијску јединицу и стручни орган Министарства одбране, који је надлежан за контраобавештајну и противтерористичку заштиту Војске Србије и Министарства одбране (Милосављевић и сар., 2009, стр. 230).

Након распада СФР Југославије, а потом и раздруживањем државне заједнице Србије и Црне Горе, све ингеренције заједничких институција су укинуте и пренете на ниво Скупштине Републике Србије, тј. на Владу Републике Србије. Конкретно уређење обавештајно-безбедносног система Републике Србије је спроведено доношењем Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије (Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 116/07 и 72/12). Овим законом, који је усвојен 11. децембра 2007. године, утврђено је постојање три безбедносно-обавештајне службе.

Закон о службама безбедности СРЈ је створио услове за отпочињање суштинских реформи у службама. Тим законом су уређени послови, овлашћења, међусобна сарадња и контрола служби на нивоу тадашње савезне државе: Војне службе безбедности и Војне обавештајне службе, као и Службе безбедности и Службе за истраживање и документацију у оквиру Министарства спољних послова.

У складу са чланом 4. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије, службе безбедности су Безбедносно-информативна агенција, као посебна организација, Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција, као органи управе у саставу Министарства одбране.

Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије уређује основе безбедносно-обавештајног система и служби безбедности кроз:

1. усмеравање и усклађивање рада служби безбедности кроз институционализовање Савета за националну безбедност и Бироа за координацију служби безбедности и
2. скупштински надзор над радом служби безбедности.

Најзначајније промене које је овај закон донео односиле су се на војне службе, које су тада први пут дефинисане једним законом и обавезане да за примену посебних поступака и метода којима се привремено ограничавају уставом и законом гарантована људска права и слободе морају да добију претходну судску сагласност. На основу тог закона

формирано је палманетарно тело – Комисија за контролу служби безбедности. Поред тога, војна полиција је издвојена као засебна организациона целина од војних служби безбедности. Важан допринос овог закона било је успостављање механизма демократске цивилне контроле (Милосављевић и Петровић, 2009, стр. 233).

4. БЕЗБЕДНОСНО-ИНФОРМАТИВНА АГЕНЦИЈА (БИА)

Безбедносно-информативна агенција (БИА) Безбедносно-информативна агенција ј настала 2002. године трансформацијом Ресора државне безбедности (РДБ) у независну владину агенцију када је РДБ издвојен из Министарства унутрашњих послова Републике Србије (МУП) и од њега створена БИА. Аутономан статус који БИА има обезбеђује јој то да буде посебна републичка организација која је подређена непосредно Влади.

БИА је цивилна, национална служба безбедности и део је јединственог безбедносно-обавештајног система Републике Србије. Делује на основу и у оквиру Устава, закона, других прописа и општих аката, стратегије националне безбедности, стратегије одбране и утврђене безбедносно-обавештајне политике Републике Србије. Радом Агенције руководи директор кога поставља и разрешава Влада (чл. 13, Закон о БИА).

Безбедносно-информативна агенција представља службу безбедности "мешовитог типа", будући да укључује и безбедносно и обавештајну компоненту. Поред тога, она је цивилна, централна и национална служба безбедности и део је јединственог безбедносно – обавештајног система и система националне безбедности Републике Србије.

БИА се бави прикупљањем и анализом информација од значаја за безбедност Републике Србије, као што су организовани криминал, тероризам и шпијунажа, и као таква задужена је за редовно подношење тих података надлежним државним органима на увид.

Основни задаци БИА су:

- заштита безбедности Републике Србије,
- откривање и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије,

- истраживање, прикупљање, обрада и процена безбедносно-обавештајних података и сазнања од значаја за безбедност Републике Србије и информисање надлежних државних органа о тим подацима,
- обављање и других послова одређених Законом о БИА (члан 2. Закон о БИА).

Делокруг рада Агенције начелно обухвата:

- контраобавештајне послове (прикупљање, анализирање, обрада и оцењивање података о деловању страних обавештајних служби и појединих лица, група и организација на територији Републике Србије, које је усмерено против безбедности земље);
- обавештајне послове (деловањем у иностранству и у земљи прикупљају се, анализирају, обрађују и оцењују подаци политичке, економске, безбедносне и војне природе, који се односе на стране државе, политичке, војне и економске савезе и организације, који указују на намере и могућности тајног угрожавања безбедности Републике Србије) и
- друге послове безбедности (сузбијање организованог криминала, кривичних дела са елементима иностраног, унутрашњег и међународног тероризма и најтежих кривичних дела против човечности, међународног права и Уставом утврђеног поретка) (Мијалковић, 2015. стр. 80).

Агенција у обављању послова из своје надлежности примењује одговарајуће оперативне методе, мере и радње, као и одговарајућа оперативно-техничка средства којима се обезбеђује прикупљање података и обавештења ради отклањања и спречавања делатности усмерених ка подривању или рушењу Уставом утврђеног поретка, угрожавању безбедности у земљи и, у вези с тим, предузима друге потребне мере и радње на основу закона и прописа донетих у складу са законом (Мијалковић, 2015, стр. 81).

Директор Агенције може, ако је то потребно из безбедносних разлога, својим решењем а на основу одлуке председника Врховног суда Србије, да одреди да се према одређеним физичким и правним лицима предузму одређене мере којима се одступа од начела неповредивости тајне писама и других средстава општења (Мијалковић, 2015, стр. 81).

Према члану 13. Закона о БИА, посебне мере су:

- Тајни надзор и снимање комуникације без обзира на облик и техничка средства преко којих се обавља или надзор електронске или друге адресе.
- Тајни надзор и снимање комуникације на јавним местима и местима којима је приступ ограничен или у просторијама.
- Статистички електронски надзор комуникације и информационих система у циљу прибављања података о комуникацији или локацији коришћене мобилне терминалне опреме.
- Рачунарско претраживање већ обрађених личних и других података и њихово упоређивање са подацима који су прикупљени у претходне три поменуте посебне мере.

Уз ове посебне мере може се одобрити тајни надзор и снимање места, просторија и предмета, укључујући и уређаје за аутоматску обраду података и опреме на којој се чувају или се могу чувати електронски записи.

5. ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ОРГАНИЗАЦИЈЕ И РАДА БИА

Поред Устава, који је кровни акт за целокупно нормативно уређење свих области живота и рада у једној земљи, када је реч о питањима безбедности и одбране једне земље, постоји још неколико стратешких докумената којима се ова област уређује. Народна скупштина Србије усваја неколико стратешких докумената – Стратегију националне безбедности (Стратегија националне безбедности, Службени гласник РС, бр. 94/2019), Стратегију одбране (Стратегија одбране, Службени гласник РС, бр. 94/2019), као и Националну стратегију за борбу против организованог криминала (Национална стратегија за борбу против организованог криминала, Службени гласник РС, бр. 23/2009). Ради се о изузетно важним документима и њихово усвајање доприноси законском уређењу система безбедности и даје јасне стратешке смернице безбедносној политици државе Србије. Доношењем ових важних закона и стратегија, Србија је уредила и унапредила систем безбедности.

Народна скупштина Републике Србије 19. јула 2002. године усвојила је Закон о Безбедносно-информативној агенцији. Овај Закон такође садржи и три допуне: из 2009, 2014-одлука Уставног суда и из 2018. године.

Такође, усвојен је и сет закона којима се уређује одбрана и безбедност Републике Србије. Неки од тих закони су: Закон о основама уређења система безбедности (Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 116/07 и 72/12), Закон о тајности података (Закон о тајности података, Службени гласник РС, бр. 104/09).

Законом о основама уређења система безбедности и формирањем Одбора за контролу служби безбедности прецизно су уређује парламентарна контрола и надзор служби безбедности, као и положај и улога Савета за националну безбедност. У члану 3. овог Закона прописује се да су службе, осим под демократском цивилном контролом Народне скупштине и Савета за националну безбедност, налазе и под контролом председника Републике, Владе, других државних органа и јавности.

Законом о тајности података су јасно и прецизно одређени нивои тајности докумената, поступак њихове класификације, издавање сертификата за приступ таквим подацима, али и казне за одавање таквих података. На

основу тог закона Влада Републике Србије донела је одређени број подзаконским аката који се односе на спровођење у пракси тог закона.

Овим законом уређује се јединствен систем одређивања и заштите тајних података који су од интереса за националну и јавну безбедност, одбрану, унутрашње и спољне послове Републике Србије, заштите страних тајних података, приступ тајним подацима и престанак њихове тајности, надлежност органа и надзор над спровођењем овог закона, као и одговорност за неизвршавање обавеза из овог закона и друга питања од значаја за заштиту тајности података (чл. 1, Закон о тајности података).

Приступ тајним подацима могућ је на начин и под условима утврђеним овим законом, прописима донесеним на основу овог закона и међународним споразумима (чл. 4). Тајни подаци се могу користити само у сврху због које су прикупљени (чл. 5), а лице које користи тајни податак или лице које се упознало са његовом садржином дужно је да тај податак чува без обзира на начин на који је за такав податак сазнало (чл. 6).

У члану 8. Закона о тајности података дефинисано је шта се подразумева под „тајним податком“. „Као тајни податак може се одредити податак од интереса за Републику Србију чијим би откривањем неовлашћеном лицу настала штета, ако је потреба заштите интереса Републике Србије претежнија од интереса за слободан приступ информацијама од јавног значаја. Наведено се посебно односи на:

- 1) националну безбедност Републике Србије, јавну безбедност, односно на одбрамбене, спољнополитичке, безбедносне и обавештајне послове органа јавне власти;
- 2) односе Републике Србије са другим државама, међународним организацијама и другим међународним субјектима;
- 3) системе, уређаје, пројекте, планове и структуре
- 4) научне, истраживачке, технолошке, економске и финансијске послове“ (чл. 8, Закон о тајности података).

5.1 Закон о Безбедносно-информативној агенцији

Када је донет, првобитни Закон се састојао од 28 чланова, који су непрецизно и непотпуно регулисали материју на коју се закон односи. Из тих разлога било је потребно донети велики број подзаконских аката, који би уопштену материју дефинисали на одговарајући начин.

Надлежности и послове БИА утврђени су чланом 2. Закона о БИА. Поред тога, законом је прописано да БИА може, кад посебни разлози безбедности Републике Србије то захтевају, да преузме и непосредно обави одређене послове који су у надлежности Министарства надлежног за унутрашње послове, а о чему одлуку споразумно доносе директор БИА и министар унутрашњих послова.

Наведеним законом било је врло уопштено прописано које посебне поступке и мере ова служба безбедности је могла да примењује према лицима. Међутим, које су то мере, на који начин и којим средствима се могу предузимати, у поменутом закону није било дефинисано. На основу тога, члан 13. овог закона наводи: „Из тих разлога, одредбе члана 13. Закона о БИА, као и 14. и 15. које су у директној вези са првом, Уставни суд Србије 26. децембра 2013. године прогласио неуставним. Одредио је рок од шест месеци, имајући у виду правне последице престанка њиховог важења које би наступиле по националну безбедност после објављивања Одлуке, да се оне уреде, на начин који је сагласан Уставу Републике Србије“ (чл.13. Закон о БИА).

У образложењу овакве одлуке Уставног суда наводи се: „Уставни суд је оценио да оспорена одредба члана 13. Закона, којом је прописано одступање од начела неповредивости тајности писама и других средстава општења, није формулисана довољно јасно и прецизно. Без обзира на то што БИА обавља послове који представљају висок степен тајности, Уставни суд сматра да одредбе Закона, које уређују начин обављања послова Агенције, морају бити предвидиве до степена који је разуман у датим околностима. Одредба оспореног члана 13. Закона, којом се дефинишу лица, којима се ограничава Уставом зајамчено право и мере којима се то чини, није ни прецизна, ни одређена, нити је одредива. Тиме се грађанима и другим правним субјектима онемогућава да сазнају шта је правно правило које ће се у датим околностима применити, а тиме им се ускраћује и могућност да се штите од недопустивог ограничења права или од произвољног мешања у право на поштовање приватног живота и

преписке. Суд је оценио да оспорене одредбе члана 14. и члана 15. Закона нису сагласне с Уставом, јер су у правној и логичкој вези са одредбама члана 13. Закона, које су претходно оцењене као неуставне“ (Уставни суд Републике Србије. Доступно на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/sr-Latn-CS/88-101935/odredbe-cl-13-14-i-15-zakona-o-bezbednosno-informativnoj-agenciji-nisu-u-saglasnosti-s-ustavom>)

Сагласно Одлуци Уставног суда Народна скупштина Републике Србије је 28. јуна 2014. године усвојила Измене и допуне Закона о БИА, које се директно односе на оспорене одредбе ранијег закона и примене мера којима се одступа од неповредивости тајне писама и других средстава комуницирања (Лазић, 2014, стр. 186).

Након измена и допуна Закона о БИА, овим Законом прописано је да директор БИА подноси образложени предлог за примену посебних мера председнику Вишег суда у Београду. О поднетом предлогу одлучује председник Вишег суда у Београду, односно судија Посебног одељења тог суда, за које је законом одређено да поступа у предметима кривичних дела организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела (чл. 15, Закон о БИА).

Крајем јуна 2014. године измењене су и допуњене одређене одредбе Закона о БИА, како би се поступци, мере и радње које ова служба примењује према лицима, били јасније формулисани. У том смислу је тим законом прецизирана надлежност Посебног одељења Вишег суда у Београду, који одлучују о примени мера, водећи рачуна о загарантованим људским правима и слободама.

Измене наведених одредби Закона о БИА поспешиле су улогу судских инстанци у контроли примене одређених мера којима се директно нарушавају права на „неповредивост писама и других средстава комуницирања“ грађана. Одступања од ове одредбе дозвољена су само на одређено време и на основу одлуке судске instance.

Последње измене и допуне Закона о БИА Народна скупштина Србије усвојила је 9. маја 2018. године. Тим изменама и допунама је предвиђено да акт о систематизацији и уређењу радних места доноси директор БИА уз претходну сагласност Владе. Наведеним актом утврђују се организационе јединице, послови који се у њима обављају, начин руковођења, овлашћења и одговорности руководиоца, унутрашња контрола и интерна ревизија. Такође, изменама је предвиђено да подаци садржани у том акту буду тајни

и да се њима поступа у складу са законом којим се уређује тајност података (чл. 7, Закон о БИА).

Предвиђено је и да за попуњавање радних места у БИА није потребан конкурс, да о заснивању радног односа решењем одлучује директор. Исто тако, дефинисан је начин стручног усавршавања припадника БИА и полагање државног стручног испита. У образложењу закона наведено је да се измене и допуне доносе у циљу очувања постојећег радно-правног статуса припадника БИА и усклађивања са усвојеним новим Законом о полицији и Законом о систему плата запослених у јавном сектору (чл. 15, Закон о БИА).

Република Србија има још доста пред собом да уради, како би унапредила област функционисања обавештајно-безбедносног система. Наћи праву меру између слободе и права појединаца и остваривања функције безбедности може само кроз константно јачање и надоградњу институција и закона. Од непосредних извршилаца, преко оних који организују и планирају безбедносне акције, до оних органа и институција које све то одобравају, али свакако и оних делова тих истих институција који све то контролишу. Тек када је тај круг у потпуности транспарентан и у складу са нормативним оквиром, онда можемо рећи да је функција безбедности у потпуности остварена.

5.2 Надлежности БИА-е

Агенција обавља послове који се односе на: заштиту безбедности Републике Србије и откривање и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије; истраживање, прикупљање, обраду и процену безбедносно – обавештајних података и сазнања од значаја за безбедност Републике Србије и информисање надлежних државних органа о тим подацима, као и друге послове одређене законом. (чл. 2, Закон о БИА)

У обављању послова из своје надлежности примењује одговарајуће оперативне методе, мере и радње, као и одговарајућа оперативнотехничка средства којима се обезбеђује прикупљање података и обавештења ради отклањања и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије,

угрожавање безбедности у земљи и, у вези с тим, предузима друге потребне мере и радње на основу закона и прописа донетих у складу са законом. Одлуку о примени мера и метода доноси директор Агенције или лице које он овласти (чл. 9, Закон о БИА).

5.3 Организација и начин рада БИА-е

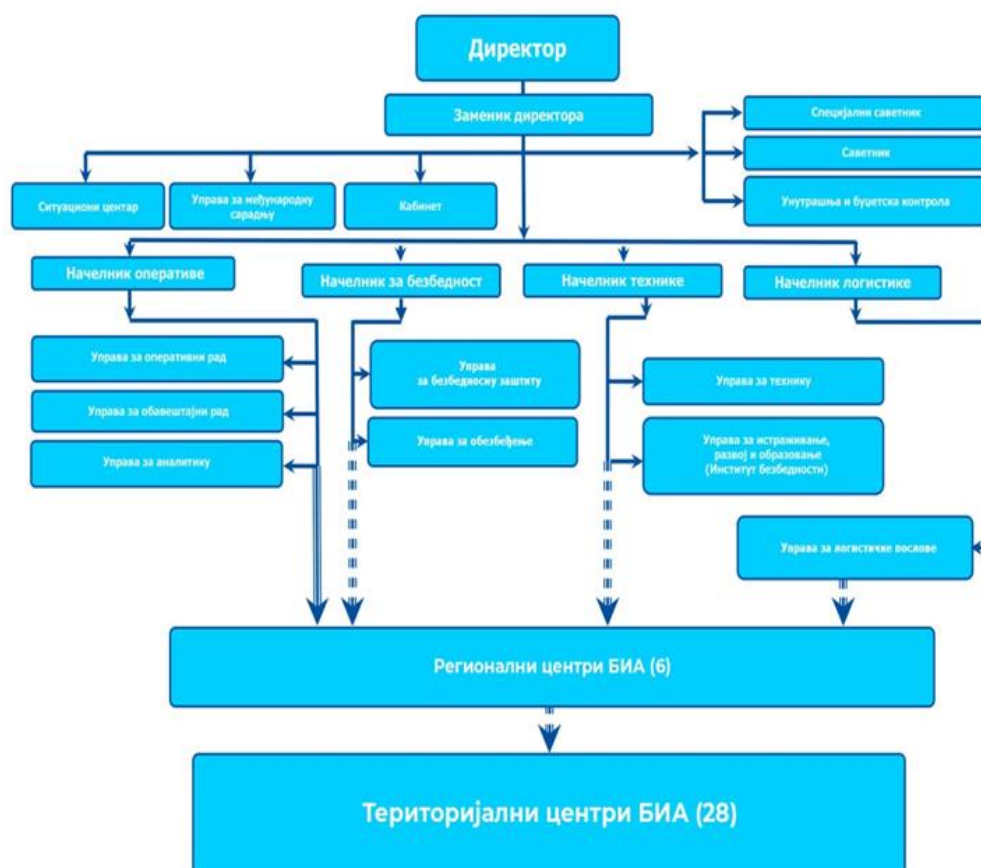
Радом Агенције руководи директор, кога поставља и разрешава Влада. Припадници Агенције распоређени у посебне организационе јединице у откривању, праћењу, документовању, спречавању, сузбијању и пресецању делатности организација и лица усмерених ка вршењу организованог криминала и кривичних дела са елементом иностраности, унутрашњег и међународног тероризма и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права и против Уставом утврђеног поретка и безбедности Републике примењују овлашћења, као и овлашћена службена лица министарства надлежног за унутрашње послове (чл. 12, Закон о БИА).

Радом Агенције руководи директор кога поставља и разрешава Влада на мандатни период од пет година. Директор је одговоран за законито, ефикасно и савесно функционисање Агенције. Директор Агенције је у обавези да Народној скупштини и Влади Републике Србије два пута годишње поднесе извештај о раду Агенције и извештај о стању безбедности у нашој земљи (чл. 13, Закон о БИА).

Директору у раду помажу заменик директора, специјални саветници, саветници, као и начелници управа који обједињују сродне послове. Заменика директора предлаже сам директор, а поставља и разрешава Влада на исти временски период. Директор Агенције интерним актима ближе регулише питања везана за унутрашњу организацију службе и начин обављања послова из њеног делокруга. Интерна акта су правилници, упутства и инструкције (чл. 13, Закон о БИА).

Директор Агенције може да, у складу са одлуком суда, ако је то потребно због безбедности земље, одреди да се према одређеним физичким и правним лицима предузму одређене мере којима се одступа од начела

неповредивости тајне писама и других средстава општења (чл. 13, Закон о БИА).

Слика 1. Организациона структура Безбедносно-информативне агенције

Извор: <https://bia.gov.rs/dokumenta/organizaciona-struktura/>

Када је реч о овлашћењима запослених, она су одређена чланом 12 Закона о БИА. Припадници Агенције могу тражити и добити обавештења, податке и стручну помоћ од државних органа, као и од физичких и правних лица, која могу бити од значаја за обављање послова из надлежности Агенције. Такође, припадници агенције могу применити овлашћења која примењују овашћена службена лица и радници Министарства унутрашњих послова, у складу са прописима о унутрашњим пословима. Ова овлашћења могу применити у откривању, праћењу, документовању, спречавању, сузбијању и пресецању делатности организација и лица усмерених на вршење организованог криминала и кривичних дела са елементом иностраности, унутрашњег и међународног

тероризма и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права и против уставног поретка и безбедности наше земље. (чл. 12, Закон о БИА).

Агенција може да преузме и непосредно обави послове који су у надлежности министарства унутрашњих послова, уколико постоје посебни разлози и ако је то установљено договором директора Агенције и министра унутрашњих послова. Уколико дође до сукоба надлежности, Влада у складу са законом одлучује о томе ко ће деловати у одређеним ситуацијама (чл. 16, Закон о БИА).

Треба напоменути да су лица која учествују у вршењу контроле рада Агенције, обавезна да штите и чувају поверљивост података и информација до којих долазе у вршењу послова и контроле по престанку својих функција. Занимљиво је и да припадници Агенције не смеју бити чланови странака, да немају право на синдикално организовање нити штрајк, а у понашању примењују прописе који важе и за припаднике МУП-а. Припадници Агенције су дужни да чувају податке Агенције која представља државну, војну, службену и пословну тајну, методе, мере и радње које представљају или садрже коју од ових тајни, као и друге податке чије би саопштавање начинило штету по интересе физичких и правних лица (чл. 23, Закон о БИА).

Уколико дође до потребе да се против припадника Агенције спроведе дисциплински поступак, из тога је искључена јавност; према припадницима се поступа у складу са законом; а уколико се против активних или бивших припадника воде кривични поступци, Агенција је према члану 24. Закона дужна да им обезбеди бесплатну правну помоћ, осим у случају када је Агенција сама покренула поступак (чл. 24, Закон о БИА).

На основу Закона о слободном приступу информација од јавног значаја службе безбедности имају обавезу да преко свог сајта и полугодишње ажурираног информатора обавештавају јавност о свом раду. Поред тога, имају и одговорно лице које има обавезу да комуницира са јавношћу и одговара на поднете захтеве који се односе на приступ траженим информацијама (Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010).

6. ЗАКЉУЧАК

У свом историјском развоју све друштвене и државне заједнице истицале су сталну потребу да обезбеде, ако не пуну, онда што већу безбедност и сигурност својих грађана, друштвених група и друштвених система, пре свега политичких, економских, културних, инфорционих и других система. При томе, настојале су да елиминишу све облике девијантног понашања који би могли угрозити основна права и људске слободе грађана.

Поред чињенице да су службе безбедности у свим својим појавним облицима прешле дуг пут од организације првих држава, па до данашњег демократског друштва, њихова суштинска реформа траје последњих неколико деценија овог и прошлог века. То је, заправо, период у коме се одвијају процеси реконструкције служби безбедности и целокупног сектора безбедности, са циљем даље демократизације друштва, ограничавања и контроле над употребом свих врста сила и радом служби безбедности. У таквим околностима, где развој слободне људске мисли редовно усваја нове стандарде у смислу поштовања људских слобода и права, јачање правног оквира у коме егзистирају службе безбедности представља стални задатак.

Контрола служби безбедности од стране парламента, владе, управе, суда и тужилаштва, владиних и независних контролних тела спрегнута у један заједнички систем, као и на основу закона, доприноси стварном јачању институција, које покрећу механизам који контролише и надзире службе безбедности и тај механизам треба стално унапређивати.

Законске основе, као камен темељац за устројавање и организацију рада Безбедносно-обавештајне агенције је процес, који још није у потпуности довршен. Савремене претње безбедности држава и друштва у целини изискује да се комплетан сектор безбедности прилагођава новонасталим ситуацијама. У таквим околностима нарочито је значајна улога служби безбедности које својим деловањем имају посебно изражену предупредивну и превентивну улогу, да одређене појаве уоче много раније и да их пресеку и спрече. Из тих разлога правно-нормативне основе у раду овог изузетног важног сегмента државне управе су још важније, ако

се зна и узме у обзир, од коликог друштвеног значаја је добро устројство служби безбедности у свакој држави.

ЛИТЕРАТУРА

Драгишић, З. (2011). *Систем националне безбедности Републике Србије*. Београд: Факултет безбедности.

Ђорђевић, Ј. (2016). *Организација и делатност Безбедносно-информативне агенције*. Мастер рад. Ниш: Правни факултет.

Лазић, Р. (2014). *Контрола служби безбедности у Србији*. Београд: Академија за националну безбедност, ЈП „Службени гласник“.

Михајловић Д., (2017). *„Положај и улога служби безбедности у савременој јавној управи“*, докторска дисертација. Београд.

Мијалковић С. (2015). *Национална безбедност*. Београд: Криминалистичко-полицијска Академија.

Милосављевић, Б. и Петровић, П. (2009). *Безбедносно-обавештајне службе Републике Србије. Годишњак реформе сектора безбедности у Републици Србији 2008*, 222-252

Милошевић М., (2001). *„Систем државне безбедности“*, Београд.

Стајић, Љ. (2015). *Основи система безбедности*. Нови Сад: Правни факултет.

Стајић, Љ., Лазић, Р. (2015). *Увод у националну безбедност*. Београд: Академија за националну безбедност, ЈП „Службени гласник“.

Закони и прописи:

- *Закон о Безбедносно-информативној агенцији, „Службени гласник РС“*, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – одлука УС, 66/2014 и 36/2018
- *Национална стратегија за борбу против организованог криминала*, Службени гласник РС, бр. 23/2009
- *Стратегија одбране*, Службени гласник РС, бр. 94/2019
- *Стратегија националне безбедности*, Службени гласник РС, бр. 94/2019

- Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 116/07 и 72/12
- Закон о тајности података, Службени гласник РС, бр. 104/09
- Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010

Интернет извори

- Уставни суд Републике Србије. Доступно на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/sr-Latn-CS/88-101935/odredbe-cl-13-14-i-15-zakona-o-bezbednosno-informativnoj-agenciji-nisu-u-saglasnosti-s-ustavom> Преузето: 02.10.2021. у:18:00
- Организациона структура БИА Доступно на: <https://bia.gov.rs/dokumenta/organizaciona-struktura/> Преузето: 03.10.2021. у: 12:00